

Fokus

Sončni vrtovi preteklosti

Po poti pozabljenih vrtov Ilse Fischerauer

Zemljevid lokacij vrtov Ilse Fischerauer

Besedilo: Tanja Simonič

Fotografije:

Tanja Simonič

Matjaž Wenzel (01, 02, portret)

arhiv Toneta Beka (07)

arhiv Milene Frlan (19, 20, 21)

Vrtna arhitektka Ilse Fischerauer (1903-1945) je v letih od 1935 do druge svetovne vojne zasnovala vsaj devetnajst vrtov v Sloveniji ter dva na Hrvaškem. Večina vrtov so bile vrtno ureditve v arhitektonskem slogu za premožne naročnike: trgovce, industrialce, posestnike in zdravnike. V ohranjenih ureditvah in vrtnih motivih je mogoče prepoznati vrtnooblikovni slog, soroden sočasnim ureditvam na Dunaju. Na Ilse Fischerauer in kakovost njenega vrtnoarhitekturnega snovanja je že pred desetimi leti opozorila kra-

jinska arhitektka Stanka Dešnik v predstavitvi vrta družine Kunej v Gornji Radgoni in z omembo petih drugih vrtov. Za raziskovanje njenih zasnov žal ni ohranjeno nikakršno grafično gradivo. Lani jeseni pa je po naključju odkrita fotografija vrtno ureditve v Jeruzalemu spodbudila avtorico pričujočega zapisa k raziskovanju in odkrivanju nepričakovano bogate vrtnoarhitekturne zapuščine - pozabljenih vrtov Ilse Fischerauer.

01, 02, 03

Terasasta ureditev arhitektonskega vrta družine Kunej v Gornji Radgoni ima raznolik vrtni program in bogato ozelenjene suhozide in cvetlične grede.

04, 05

Vrt vile Gusel v Mariboru

Ob ogledu vrta so leta 1937 zapisali v zapisnik občinske komisije, da je lastnik ob novi vili "...uredil vrt po sodobnih arhitektonskih načelih. Na zapadnih dveh terasah tega vrta je teniško igrišče in betoniran plavalni bazen s prhami in telovadiščem..."

VRTNA ZAPUŠČINA ILSE FISCHERAUER

Vrtna arhitektka Ilse Fischerauer je zasnovala večino vrtov v prostoru med Dravo in Muro; v Mariboru, na Pohorju, na Ptuju, v Ormožu, v Ljutomeru, v Gornji Radgoni in v Radencih. Za več kot polovico so že znane natančne lokacije, druge so samo omenjene.

Dunajčanka Ilse Fischerauer, rojena Adamez, se je leta 1921 po končanem liceju poročila s Han-

som Fischerauerjem in se še istega leta preselila v Jeruzalem v Slovenskih goricah, kjer sta prevzela podedovano vinogradniško posestvo. Leta 1924 se jima je rodila hči Inge, ki je danes dragocen vir podatkov o življenju in delu svoje matere Ilse Fischerauer. Okrog leta 1931 se je Ilse za nekaj mesecev vrnila na Dunaj, kjer je delala pri nekem vrtnem arhitektu, tako v njegovi vrtnariji kot pri izvajanju vrtov. Po njeni vrnitvi so v Jeruzalemu zgradili vrtnarijo ter se začeli ukvarjati z vzgojo

vrtnic in drevnine.

Na Dunaju se je Ilse srečala z vrtnooblikovnim slogom, katerega prvine je kasneje vnašala tudi v svoje ureditve. Nekateri njeni vrtni motivi kažejo oblikovno sorodnost z deli takratnega znanega avstrijskega vrtnega arhitekta Alberta Escha. S sodobnimi trendi pri vzgoji rastlin in snovanju vrtov se je srečala tudi ob ogledu velikih nemških vrtnarij v Erfurtu, Frankfurtu, Dresdnu in Schwarzwald. Obiskala je tudi znano

06, 07, 08 Vrt družine Fischerauer v Jeruzalemu v Slovenskih goricah

Spodnja terasa v vrtu v Jeruzalemu pred drugo svetovno vojno in danes. Na fotografiji so razvidne številne značilne sestavine arhitektskega bivalnega vrta: zatravljena terasa, popločena pot, manjši bazen, vrtna uta z ozelenjeno pergolo, v ozadju pa skalnjak na brežini s potjo ter vertikalni letvenik, ki zaključuje teraso in uokvirja razgled proti Svetinjam. Danes so še vedno razvidni ostanki nekaterih prvin: rob bazena, tratne plošče, vzpenjalka bignonija *Bignonia capreolata* ob nekdanji pergoli ter brežina, kjer je bil urejen skalnjak.

09, 10 Vrt družine Boehm v Jaršah je danes precej spremenjen, odlikujejo pa ga lepo razviti in ohranjeni iglavci.

predvojno vrtno razstavo v Stuttgartu. Vrtove je zasajala z rastlinskim gradivom iz jeruzalemske vrtnarije, naročala pa je tudi sadike iz nizozemskih in nemških vrtnarij. V vrtnariji in pri izvedbi so ji pomagali domačini iz Jeruzalema.

KRAJINSKOOBLIKOVNE ZNAČILNOSTI VRTOV

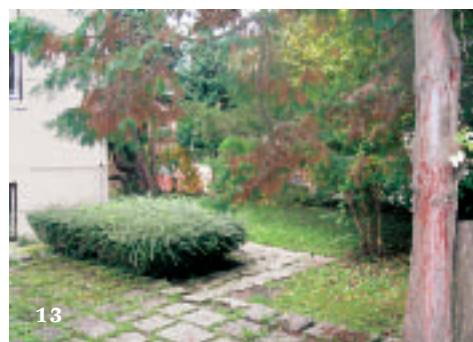
Čeprav načrti niso ohranjeni, je mogoče iz bolje ohranjenih vrtnih ureditev razpoznati slogovne značilnosti arhitektskega vrta, pa tudi nekaj

za Ilse Fischerauer prepoznavnih oblikovnih prijemov. Za arhitektski vrt so značilni težnja k programskemu in oblikovnemu povezovanju hiše z vrtom, bogat vrtni program, geometrijska, vendar asimetrična zasnova vrtnega prostora. Označujejo ga premišljene vertikalne členitve z zidci in suhozidi, prostorsko členitvena uporaba vrtnih prvin, kot so pergole in paviljoni, ter pestre zasaditvene sheme izbrane drevnine. V zasnovah je dobro izražen tudi avtorčin sub-

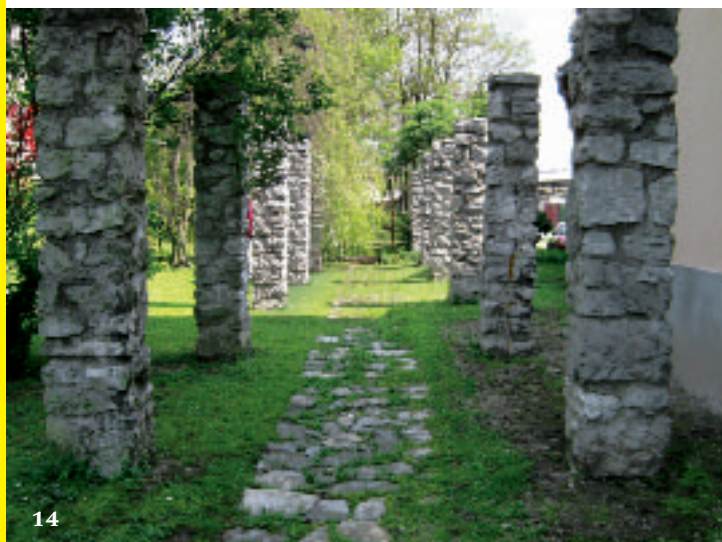
tilni odziv na specifične pogoje mikrolokacije. Značilne oblikovne prvine arhitektskega sloga so smiselno umeščene v prostorski kontekst, pokazala je razumevanje za stopnjevanje zgradbe od formalnega do organskega ter za terasasto členitev prostora. Razgledne točke so še posebej poudarjene in sooblikujejo vrtno krajino za uživanje v razgledih pri terasastih ureditvah. V zasnovah so uporabljene tako peščene kot tratne ploskve, terase so zarobljene s kamniti zidci in

11 V vrtu nekdanje vile Hutter v Mariboru so ohranjene nekatere vrtnne prvine, kot so kamniti tlaki, pergola, zidci in suhozidi ter nekatere rastline, zlasti prepoznavna atlasška cedra.

12, 13 Predvrt vile Hutter

14, 15 Vrt nekdanje vile Westen v Celju odlikuje v fragmentih ohranjena pergola, zidec in kamniti tlaki.

suhozidi. Na ključnih mestih so bile postavljene pergole oziroma druge horizontalne in vertikalne lesene konstrukcije. Poleg kamnitih zidcev in oze-lenjenih suhozidov je mogoče v vrtovih najti še druge vrtnne prvine: skalnjak, kamnite mize, vo-dne skalne motive ter prosto razmeščene kamni-te in lesene klopi. Poleg lesenih letvenikov se v več zasnovah pojavi pergola iz kamnitih stebrov. V zasaditveni shemi so bile uporabljene številne privlačne rastlinske vrste ter zanimive sorte drev-

nine in cvetočih zelnatih trajnic. Razpoznavni so tudi nekateri vrtni motivi pri uporabi rastlinskega gradiva, pri strukturiranju vrtnega prostora, pou-darjanju vhoda in nivojskih prehodov.

VRT DRUŽINE KUNEJ V GORNJI RADGONI

Ilse Fischerauer je prvo ureditev zasnovala za znanega ormoškega zdravnika Majeriča, kasne-je je načrtovala vrtove v Mariboru in na Ptuju. Vseskozi pa je razvijala svoj vrt v Jeruzalemu.

Med najboljše ohranjenimi vrtovi je vrt družine Kunej v Gornji Radgoni, ki je zasnovan v pre-po-znavnem arhitektonskem slogu. Zasnova vrta se bočno naslanja na graščino iz 13. stoletja, ki je bila kasneje prenovljena v 18. stoletju in v tride-setih letih prejšnjega stoletja. Zasnova je imela dvodelno zgradbo, danes predruagačeno organ-sko zasnovano zelenico s številnimi iglavci, ki je potekala za objektom in zahodno vzdolž terasa-ste ureditve, ter terasasti del s suhozidi, ki je

16

17

16, 17, 18

V odlično ohranjenem vrtu družine Frlan v Lescah so še danes bogat vrtni program in številne zanimive vrste drevnine.

18

19

20

21

19, 20, 21

Vrt družine Frlan v Lescah pred vojno. Nastajal je sočasno z izgradnjo hiše, ki jo je projektiral arhitekt Miha Osolin. Hiša se tako oblikovno kot funkcionalno tesno povezuje z vrtnim prostorom.

izjemno dobro ohranjen. Štiri vrtno terase so zaključene z zidci in suhozidi. Na tretjo, najširšo teraso z bazenom vodijo domiselno speljane stopnice. V osi bazena se terasa zaključi z dvignjenim podestom z ozelenjeno pergolo.

VRT V JERUZALEMU

Arhitektonski vrt v Jeruzalemu v Slovenskih goricah je bil zasnovan ob nekdanji Fischerauerjevi domačiji. Vrt ima dobro razvito in členjeno

štiridelno terasasto zgradbo, ob kateri se razvija organsko zasnovana trata s številnimi iglavci. V precej poškodovanem stanju so ohranjeni nekateri vrtni detajli, kot so tratne plošče, kamnite klopi, kamnito stopnišče, del bazena. V izvorni zasnovi so bile v vrtu razmeščene lesene pergole in vertikalni letveniki, dva skalnjaka ter grede z bujno cvetočimi zelnatimi trajnicami.

SONČNI VRT V RADENCIH

Sončni vrt v Radencih je bil zasnovan kot javna površina v zdraviliškem parku. Zasnova je ohranjena le do določene mere, zamenjane so klopi, številne rastline niso iz izvirne ureditve. Sončni vrt ima simetrično dolgo pogreznjeno zasnovo, ki jo na obeh straneh obrobja nizek zidec. Ta je členjen z nišami, v katerih stojijo klopi. V osrednjem delu je vodni motiv kvadratne oblike, ki je zasnovan kot vodno zrcalo. Na obeh straneh

22

23

24

22, 23, 24 Sončni vrt v Radencih

osrednje poteze so zasajeni številni iglavci; med njimi izstopajo atlaška cedra ter več klekov. Izvorna zasnova je precej spremenjena.

VRT OB VILI HUTTER V MARIBORU

Vrt ob vili Hutter se je ohranil le v fragmentih, dobro sta ohranjena predvrt s kamnitim tlakom ter živico iz pušpana in kosteničevja ter lepo raščena atlaška cedra *Cedrus atlantica* "Glauca". Drugi vrtni sklop je zatravljena terasa na

južnem delu objekta, zarobljena z ohranjenim skalnim suhozidom. Najbolj kakovostna je ohranjena pergola s kamnitimi zidanimi stebri, kovinskimi prečnimi letvami ter originalnimi lučmi.

PREBUJANJE SPOMINA NA POZABLJENE VRTOVE

Odkrivanje in raziskovanje pozabljenih vrtov Ilse Fischerauer še zdaleč ni končano. Obseg njene ustvarjalne dejavnosti bo treba še podro-

VIRI

Berger, E., 2004. Historische Gärten Österreichs: Garten und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930. Band 3. Wien. Wien, Böhlau Verlag.

Berger, E., 2005. "...Gärten zu schaffen, die Schönheit und Nutzen vereinen...". Die Gartenkunst. Letnik 17, 1. zv., str. 22-72.

Dešnik, S., 1995. Vrt družine Kunej. V: Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 141-142.

Grimme, K. M., 1931. Garten von Albert Esch, Wien-Leipzig

Simonič, T., 2005. Pozabljeni vrtovi Ilse Fischerauer. Umetnostna kronika 9, str. 2-7.

Asist. dr. **Tanja Simonič**, mag. krajinske arhitekture, univ. dipl. biol., dela kot krajinska arhitektka v Mariboru, kot raziskovalka na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ter kot predavateljica krajinskega vrtnarstva na Srednji kmetijski šoli Rakičan pri Murski Soboti. Njen portfolio z bibliografijo je dostopen na <http://www2.arnes.si/~tsimon5/>.

bneje osvetliti. Dejstvo pa je, da je bila Ilse Fischerauer ustvarjalka in vrtna arhitektka, ki je bila v kratkem času svojega delovanja tesno vpeta v sodobne evropske tokove vrtnega načrtovanja, in da si tudi zaradi kakovosti ohranjenih ureditev zasluži dostojnejše mesto v zgodovini krajinske arhitekture in vrtni umetnosti na Slovenskem.